

УДК 82-3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/30.212471>**Лідія ХАЛЯВКА,**

orcid.org/0000-0002-6851-6463

викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(Полтава, Україна) LidiiaKhaliavka@gmail.com

СТРУКТУРА ТА ЕЛЕМЕНТИ ЗМІСТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РОМАНУ «НЕМАЄ ОРХІДЕЙ ДЛЯ МІС БЛЕНДІШ» ДЖЕЙМСА ХЕДЛІ ЧЕЙЗА

У статті визначено структуру дебютного роману британського письменника Джеймса Хедлі Чейза «Немає орхідей для міс Блендіш». Розкрито основні елементи змістової організації твору. Проведено дослідження проблематики доробку. Зокрема, Чейз порушує проблеми соціальної нерівності, батьків і дітей, морального падіння особистості, майстерно розвиваючи кожну через учинки героїв, їхні думки та вислови. У творі автор порушує вічні теми добра і зла, суспільної нерівності, конфлікту поколінь, нерозділеного кохання. Виявлено, що створені Джеймсом Хедлі Чейзом образи увібрали у себе найсуттєвіші тенденції розвитку тогочасного американського суспільства. Помічено, що митець за допомогою опису інтер'єру приміщень, опису зовнішності героїв зображає стан їхніх душ, їхній моральний облік. Звернено увагу на стиль роману. Стрімкий розвиток сюжету та велика кількість насильства на сторінках твору стали причиною шаленої популярності автора, адже саме цього прагнуло тогочасне суспільство, тож і не дивно, що Джеймс Хедлі Чейз прокинувся знаменитим наступного ранку після виходу твору у світ. Константовано, що головні відмінності романів Джеймса Хедлі Чейза – відсутність щасливих закінчень, твір має прозаїчну кінцівку, стрімкий розвиток сюжету, читач потрапляє у полон роману з перших сторінок. Зазначено, що творчість британського письменника малодосліджена. Усі відомості зводяться до короткої характеристики життєвого та творчого шляху. А більш детальний аналіз творчості раніше не проводився. Підмічено, що автор у своєму творі намагається пояснити молодому поколінню, що бездарне марнування свого життя ні до чого хорошого не призводить. Це призводить лише до розчарування, болісної втрати ілюзій, душевного та фізичного болю. За кожні учинок, судження, помилку потрібно платити, іноді ціна може коштувати вам здоров'я (як це сталося з головною героїнею), а іноді й вашого життя (Ловчила Гріссон).

Ключові слова: роман, тема, ідея, структура, літературно-художній твір, проблематика.

Lidiia KHALIIVKA,

orcid.org/0000-0002-6851-6463

Lecturer at the Department of General and Slavic Linguistics and Foreign Languages
V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University
(Poltava, Ukraine) LidiiaKhaliivka@gmail.com

STRUCTURE AND ELEMENTS OF THE CONTENT ORGANIZATION OF THE NOVEL “NO ORCHIDS FOR MISS BLANDISH” BY JAMES HADLEY CHASE

The article defines the structure of the debut novel by British writer James Hadley Chase “No orchids for Miss Blandish”. The main elements of the semantic organization of the work are revealed. A study of the problems of legacy in particular, Chase raises issues of social inequality, parents and children, the moral decline of the individual. Skillfully developing each through the actions of the heroes, their thoughts and expressions. In the work the author raises the following eternal themes: good and evil, social inequality, generational conflict, undivided love. It was found that the images created by James Hadley Chase absorbed the most significant trends in the development of American society at that time. It is noticed that the artist with the help of the description of the interior of the premises, the description of their appearance depicts the state of their souls, their moral accounting. Attention is drawn to the style of the novel. The rapid development of the plot and a lot of violence in the pages of the work caused the author's wild popularity, because that's what society wanted at the time, so it is not surprising that James Hadley Chase woke up famous the morning after the publication. It is stated that the main differences between the novels of James Hadley Chase - is the lack of happy endings, the work has a prosaic ending, rapid plot development, the reader is captivated by the work from the first pages. It is noted that the work of the British writer is poorly studied. All the information is reduced to a brief description of the life and creative path. And a more detailed analysis of creativity has not been done before. It is noticed that the author in his work tries to explain to the younger generation that the useless waste of his life does not lead to anything good. This only leads to disappointment, painful loss of illusions, mental and physical pain. You have to pay for every action, judgment, mistake, sometimes the price can cost you your health (as it happened with the main character), and sometimes your life (Grison).

Key words: novel, theme, idea, structure, literary and artistic work, problems.

Постановка проблеми. Тасмнича постать британського письменника Джеймса Хедлі Чейза викликає неабияку зацікавленість у пересічних читачів, критиків та літературознавців усього світу. Про це свідчать численні публікації на шпальтах газет, зокрема New York Times, The Telegraph та ін., багатомільйонні тиражі творів та публікації в іншомовних літературознавчих енциклопедіях. Проте, незважаючи на шалену популярність автора, його літературний доробок залишається достеменно недослідженим. Більшість літературознавців оминає спадщину Чейза, залишаючи поза увагою детальний розгляд структури, проблематики творів, уважаючи його лише бульварним письменником.

Актуальність вибраної теми можна мотивувати тим, що, як ми вже зазначали, через скептичне ставлення до творчості британського романіста Джеймса Хедлі Чейза вітчизняні літературознавці ґрунтовно не досліджували його спадщину.

Аналіз досліджень. Олександр Галич, Віталій Назарець та Євген Васильєв зазначають, що зміст художнього твору слід розглядати з двох позицій: суб'єктивної (ставлення автора до предмета зображення та реакція читачів) та об'єктивної (відображені життєві явища). Михайло Бахтін же говорить, що саме мова роману визначає його стилістичну своєрідність. Анатолій Ткаченко висловлю думку, що кожен з елементів змісту є водночас і елементом форми, й навпаки. Його думку підтримує також Надія Ференц.

Творчість Джеймса Хедлі Чейза подеколи досліджували як вітчизняні, так і західні науковці, зокрема Олександр Кошенко, Нонна Капельгородська, Мішель Лебран. У їхніх наукових працях зроблено класифікацію романів за жанровою та сюжетною різноманітністю: «суто детективні романи», «поліцейські романи», «авантюрно-пригодницькі», «гангстерські історії».

Мета статті – визначити поняття структури та вказати елементи змістової організації твору на прикладі роману Джеймса Хедлі Чейза «Немає орхідей для міс Блендіш».

Виклад основного матеріалу. На думку Олександра Потебні, літературно-художній твір – це образна картина світу, відтворена засобами мови, котра являє собою завершальне ціле і несе естетичний потенціал. Під структурою твору науковець розуміє його загальну смислову побудову, тобто умовну розчленованість його органічно-цілісної образної організації на окремі смислосна-чущі елементи та їх внутрішній взаємозв'язок, що посилює та підкреслює смислову суть і естетичну виразність художнього твору (Назарець, 2001: 121). Учений провів аналогію між твором і сло-

вом, визначивши слово, умовно кажучи, першим людським духовним витвором. Літературний твір і слова, на думку О. Потебні, мають три спільні виміри: зовнішню форму, внутрішню форму та зміст. Спираючись на цей підхід, науковці (О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв, П. Білоус, Н. Ференц) розглядають структуру твору як чотирикомпонентний комплекс:

- 1) зміст (тема, ідея, проблема, фабула, характер, пафос);
- 2) внутрішня форма (образи, сюжет);
- 3) зовнішня форма;
- 4) композиція.

Як зазначає Олександр Галич, зміст художнього твору можна визначити як те особистісне, ідейно-емоційне ставлення творця до предмета його зображення, яке з вичерпною повнотою реалізується лише в ході самого зображення й лише частково поза ним (у читацьких оцінках, дослідницьких інтерпретаціях, висловлюваннях самого письменника) і сприймається читачем як об'єктивна «картина життя», що постає в емоційно-оцінковій суб'єктивній свідомості особи, яка веде розповідь (Галич, 2001: 124). Про розповідь людини в романі писав також Михайло Бахтін, зокрема у роботі «Слово в романі» (1934–1935). Основний «специфічний» предмет романного жанру, створюючий його стилістичну своєрідність, – людина, яка говорить, і її слово (Бернадська, 1995: 76). Однак для правильного розуміння цього висловлювання потрібно завжди пам'ятати про три моменти:

1. Людина, яка говорить, і її слово в романі є предметом словесного і художнього зображення. Тобто слово людини, яка говорить, не просто передається і відтворюється, а художньо зображується словом автора.

2. Людина, яка говорить, у романі – суттєво соціальна людина, історично конкретно визначена й її слово – соціальна мова, а не індивідуальний діалект.

3. Людина, яка говорить, у романі – завжди тією чи іншою мірою ідеолог, а її слово завжди ідеологема. Особлива мова в романі – завжди особлива точка зору на світ, яка претендує на соціальну значущість (Бернадська, 1995: 77).

До основних елементів змісту найчастіше відносять тему, проблему та ідею. У більш розширеному трактуванні – також тенденцію, пафос, конфлікт, родовий і жанровий зміст та фабулу. Щодо генерики, то вона чи не найточніше втілює єдність формозмісту. Особливості організації формозмісту А. Ткаченко означає терміном «стиль» – це спосіб організації формальних проявників

художнього змісту, що надає творові цілості, певного тону, колориту, своєрідності (Ткаченко, 2003: 146–147). Зокрема, для роману «Немає орхідей для міс Блендіш» Джеймса Хедлі Чейза характерний стрімкий розвиток сюжету та різкі й непередбачувані його повороти. Так, одразу з перших сторінок відбувається викрадення головної героїні міс Блендіш, убивство її нареченого Макгована одним із членів банди Райлі – Бейлі та звірська розправа банди Гріссона над попередньою за приховування правди про великий куш. У романі присутня жінка, яка стає причиною краху укладу життя одного з головних героїв та його неминучої смерті.

Стосовно конкретних текстів спільне та відмінне між поетикою та стилем влучно охоплюють терміни «елемент» і «чинник».

Традиційно до елементів художньої форми відносять сюжет (у разі його тлумачення як способу опрацювання фабули), композицію, предметну деталізацію (втім, її, як і сюжет, слід уважати складником композиції) та художню мову (Ткаченко, 2003: 147).

Усі елементи формозмісту виступають разом у найрізноманітніших поєднаннях, що й визначає стильові особливості тексту. У визначеннях цих елементів присутній суттєвий різнобій, тому ми послуговуємося первинними.

Тема – це основне коло зображення та вираження в художньому творі. Окрім основної, у творі залежно від його змістового наповнення та обсягу можуть бути й другорядні, підпорядковані їй теми, що становить його тематику. Часом теми можуть і не мати видимого взаємозв'язку та підпорядкування (Ткаченко, 2003: 147). Так, головною темою роману «Немає орхідей для міс Блендіш» є сваволя криміногенного елемента суспільства, зокрема двох гангстерських банд Райлі та Гріссона. Як перше, так і друге угруповання здійснило вбивство та викрадення людини, але з різницею – банда Гріссона замордувала всіх членів слабшої (банда Райлі) і забрала жертву до себе. До другорядної відносимо тему нерозділеного кохання. Ловчила Гріссон, лідер угруповання, безнадійно закохався у жертву – міс Блендіш, яка, своєю чергою, відчуває до нього страх і відразу. Щоб заволодіти цією жінкою, молодик намагається підкупити її прихильність за допомогою різноманітних подарунків, однак серце красуні непохитне. Тоді Ловчила зважується на відчайдушний крок: міс Блендіш силоміць роблять наркоманкою, щоб у наркотичному сп'янінні вона не чинила опору. Пізніше одержимість Ловчили цією жінкою стане фатальною.

Проблема і, відповідно, проблематика – ці поняття чи не найбільше перейняті «розумо-

вим світоглядництвом». Проблема – це аспект змісту твору, на якому акцентує свою увагу автор. Коло проблем, охоплених авторським інтересом, питань, поставлених у творі, становить його проблематику. Проблематика художнього твору безпосередньо пов'язана з авторським задумом. Вона може бути відображена «безпосередньо», коли митця цікавлять висвітлені у творі проблеми незалежно від образної системи. Відкрита проблемність найбільш часто проявляється у жанрах сатири, наукової фантастики, антиутопії, у громадській ліриці. Зазвичай письменники висловлюють свій задум опосередковано, через образне зображення характерів, предметів і явищ, які привернули його увагу. Автор підкреслює найбільш істотні, з його точки зору, боки предмета зображення (Крупчанова, 2015: URL).

Зокрема, Чейз порушує проблеми соціальної нерівності, батьків і дітей, морального падіння особистості. У романі зображено безтурботність та легковажність життя «золотої» молоді, яка живе, не думаючи про завтрашній день. Представниками цієї верстви населення є міс Блендіш та її наречений Макгован. Обое усвідомили серйозність становища занадто пізно, герой це зрозумів за лічені хвилини до своєї гибелі, а героїня – після звільнення з полону. На противагу їм коротко, але змістовно описано життя місцевих банд. Їхній зовнішній вигляд вторить їх внутрішній стан, віддзеркалюючи стан їхніх душ – гнилий і чорний. А божевільня Ловчила лише підсилює ефект віроломства цих угруповань. Юнак навіть не гребує нічим задля досягнення свої цілей та задоволення бажань. Убивство людини для нього забавка, звалтування жертви – вияв його симпатії. Найгірше те, що йому потурають члени банди разом із його матір'ю. Це свідчить про те, що ці герої вже втрачені суспільством і назад дороги вже немає, їм залишається лише падати далі вниз, що вони й роблять.

Для досліджуваного твору характерна епічна фабула, оскільки ми прослідковуємо розгорнуту й конкретизовану подієву лінію твору, яка постає в ньому у формі об'єктивної картини життя. Події розгортаються від задуму викрасти колья головної героїні до її самогубства.

Ідеєю називається та головна думка, що служить узагальненим вираженням змісту всього твору й містить у собі оцінку зображених у ньому життєвих явищ. Ідея немовби підводить підсумок усьому зображеному в художньому творі й виступає як мотивований усім його змістом тип духовного оціночного ставлення митця до дійсності, думка, що виражає певну сповідану автором

концепцію світу й людини (Галич, 2001: 138). Ідея роману «Немає орхідей для міс Блендіш» – це пересторога суспільства від марного проживання свого життя, що веде до морального падіння та фатального кінця.

Висновки. Отже, ми визначили поняття структури твору за теорією О. Потебні, вказали основні елементи змістової організації роману «Немає орхідей для міс Блендіш», висвітлили ідею, проблематику твору, визначили його тематику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус П. В. Вступ до літературознавства : навчальний посібник. Київ : Академія, 2011. 336 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості : конспект лекцій. Житомир : Рута, 2009. 336 с.
3. Вступ до літературознавства / уряд. Н. Бернадська. Київ : Либідь, 1965. 225 с.
4. Галич О. А., Назарець В. М., Васильєв Є. М. Теорія літератури : підручник. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
5. Іванишин В. П. Пізнання художнього твору : посібник. Дрогобич : Відродження, 2003. 21 с.
6. Кошенко О., Капельгородська Н. Зарубежний детектив : енциклопедія. Київ : АВДИ, 1993. 431 с.
7. Крупчанова Л. М. Вступ до літературознавства : підручник. URL : <https://stud.com.ua/67935/literatura/tip> (дата звернення: 16.06.2020).
8. Мішель Лебран «Chase James Hadley (1906 – 1985)»: Encyclopedia Universalis URL : <https://www.universalis.fr/encyclopedie/james-hadley-chase/> (дата звернення: 14.05.2020).
9. Ожарівська С. П. Образ як категорія художнього тексту. *Вісник Житомирського державного університету*. 2012 Вип. 61. С. 217–220.
10. Палій А. А. Диференціальна психологія : навчальний посібник. URL : https://pidruchniki.com/12120124/psihologiya/klasifikatsiya_psihologichnih_tipiv_yungom.
11. Советская энциклопедия: в 5-ти т. / под. ред. О. Ю. Шмидт. Москва : Советская энциклопедия, 1969. Т. 1. М. Чернышевский Н. Эстетические отношения искусства к действительности. 363 с.
12. Ткаченко А. О. Мистецтво слова: вступ до літературознавства : підручник. Київ : Київський університет, 2003. 448 с.
13. Frank Northen Magill. Critical survey of mystery and detective fiction : monograph. Pasadena : Salem Press, 1988. 470 p.
14. James Hadley Chase : biography. URL : <http://jameshadleychase.free.fr/bio.htm>.

REFERENCES

1. Bilous P. V. Vstup do literaturoznavstva [Introduction to literary criticism: a textbook]. Kyiv: VC “Academy”, 2011. 336 p. [in Ukrainian].
2. Bilous P. V. Vstup do literaturoznavstva. Teoriia literatury. Psykholohiia literaturnoi tvorchosti [Introduction to literary criticism. Literature theory. Literary creativity psychology] : lecture notes. Zhytomyr: Ruta, 2009. 336 p. [in Ukrainian].
3. Vstup do literaturoznavstva [Introduction to literary studies] / order. N. Bernadska. Kyiv: Lybid, 1965. 225 p. [in Ukrainian].
4. Galy`ch O. A., Nazarecz` V. M., Vasy`l`yev Ye. M. Teoriya literatury` [Theory of Literature] : a textbook. Kyiv : Lybid. 2001. 488 p. [in Ukrainian].
5. Ivanyshyn V. P. Piznannia khudozhnoho tvoruu. [Cognition of an art work]. : manual. Drohobych: Publishing House “Renaissance”, 2003. 21 p. [in Ukrainian].
6. Koshenko O., Kapelhorodskaia N. Zarubezhnyi detektyv. [Foreign detective: encyclopedia]. Kyiv: AVDI, 1993. 431 p. [in Russian].
7. Krupchanova L. M. Vstup do literaturoznavstva. [Introduction to literary criticism] : a textbook. URL: <https://stud.com.ua/67935/literatura/tip> (access date 13.05.2020). [in Ukrainian].
8. Michel Lebrun «Chase James Hadley – (1906–1985)». [“Chase James Hadley – (1906 – 1985)”]: Encyclopedia Universalis URL <https://www.universalis.fr/encyclopedie/james-hadley-chase/> (access date 14.05.2020). [in French].
9. Ozharivska S. P. Obraz yak katehoriia khudozhnoho tekstu. [Image as a category of artistic text]. Bulletin of Zhytomyr State University, 2012 Issue. 61. Pp. 217–220. [in Ukrainian].
10. Palii A. A. Dyferentsialna psykholohiia. [Differential psychology]: textbook. URL: https://pidruchniki.com/12120124/psihologiya/klasifikatsiya_psihologichnih_tipiv_yungom (access date 14.05.2020). [in Ukrainian].
11. Sovetskaia entsyklopedyia: v 5-ty t. / za red. O. Yu. Shmidt. [Soviet encyclopedia: in 5 volumes / ed. O. Yu. Schmidt] : Soviet Encyclopedia, 1969. T. 1. M Chernyshevsky N. Aesthetic relations of art to reality. 363 p. [in Russian].
12. Tkachenko A. O. My`stecztvo slova: vstup do literaturoznavstva [The art of the word: introduction to literary criticism] : a textbook for students of humanities specialties of higher educational institutions. Kyiv: VPC “Kyiv University”, 2003. 448 p. [in Ukrainian].
13. Frank Northen Magill. Critical survey of mystery and detective fiction : monograph. [Critical survey of mystery and detective fiction] : monograph. Pasadena : Salem Press, 1988. 470 p. [in English].
14. James Hadley Chase [James Hadley Chase] : biography. URL: <http://jameshadleychase.free.fr/bio.htm>. [in English].